

Kerekes Pál:

Könyv-ingyenesség a nyomtatott és a digitális korban

A digitalizáció nyomán az írott kultúra – nagyobb sebességgel mint a képi-zenei-filmi örökség – egyre nagyobb terjedelemben válik elérhetővé mindenfajta korlátozás nélkül a képernyők és kijelzők felületein. Szabadon, legális módon olvasható a világ könyvtermésének jelentős százaléka, függetlenül a nyelvtől, a helytől, az időtől. A konkrét környezet adottságaiból következő megszorításokkal, és ezekről sohasem feledkezve meg, de mégis kijelenthető: az olvasó szempontjából napjainkra beköszöntött az ingyenes szövegélés lehetősége. Csak a magyar helyzetet véve alapul: a Magyar Elektronikus Könyvtár közel húszezer kötetes klasszikus gyűjteménye, és a Digitális Irodalmi Akadémia nyolcvannyolc szerzőjének többezres kortárs állománya az értékes magyar irodalom szinte teljes választékát nyújtja minden érdeklődőnek, korlátozás nélkül. Gyakorlatias egyszerűséggel, ingyenesen, free alapon, regisztrációt sem igényelve. Csakhogy gyökeresen új jelenségnek tekinthető-e a könyvkultúrában az ingyenes terjesztés? Valóban ismeretlen, soha nem tapasztalt általános kultúrákológiai formula a nyomtatott kiadványok kereskedelemtől független általános és tömeges létezése?

A következő tanulmány – amely az ingyenes magyar könyv történetét feldolgozó rövidesen megjelenő esszé egy fejezetének átdolgozása – arra próbál adatokat és szempontokat felmutatni, hogy az ingyenesség tulajdonképp összes egészében végigvonul a nyomtatott kiadványok történetén. Az ingyenesség csak ritka esetben jelentett egyben értéktelen, használhatatlan írásműveket. A digitalizáció eredményeként kiépült szabad (korlátozás nélkül ingyenes) elérésű roppant méretű globális és hazai könyvbázisok létrejötte és emelkedő népszerűsége szinte kiköveteli, hogy az ingyenes könyvhöz való olvasói – de mondhatjuk – társadalmi megítélést tanulmányozzuk, informatikai összetevőket is beszámítva, újraértelmezzük. Az elektronikus könyv fejlődésben nemigen adódik olyasmi, ami nem történt volna meg a nyomtatott kiadványok hosszú történelmében. A mai elektronikus könyv felélesztette ingyenességnek is bőven vannak előzményei a print korszakából.

Hangsúlyozni kell, hogy az ingyenességet a jelen tanulmányban úgy értjük, hogy olvasói ingyenesség. A könyvkészítés, nem beszélve magáról a tartalom megalkotásáról, mindig is költséges, drága folyamat volt, és ma is az.

Az is megingathatatlan kiindulópont, hogy az ingyenes szabad könyvelés fogalma alatt kizárólag a legális könyvletöltést, szövegélést értem. Ezt akkor is tartható relációnak tartom, ha sokszor nagyon vékonyak, akár nem is láthatók egyértelműen a puritán felhasználók számára a legális és illegális komputerezés határvonalai.

Külön érdemes megjegyezni a témához kapcsolódóan, hogy amíg történelmi értelemben a könyvkörnyezet technikai eleme, azaz a nyomdászat, valamint maga a könyvkiadás alaposan feldolgozott tárgykör, addig a könyvökönómia, tehát a könyvkereskedelem és terjesztés korántsem bőven adatolt kutatási terület. Talán ez a helyzet is hozzájárul ahhoz, hogy az ingyenesség gondolata a könyvtörténeti értekezésekben még nem kapott jelentőségéhez mért szerepet. A free e-könyv terjedése azonban ismét felveti az olvasói ingyenes hozzáférés mibenléte alapos analízisének szükségességét.

Ingyenesség a nyomtatott magyar könyv első korszakában

A kéziratos kódex, majd a nyomtatás első három évszázadában maga a könyv, nem számított széles körben forgalmazott árucikknek. Mai értelemben vett fogyasztói terméknek – mint sajátos kulturális produktum – Európában csak a XVIII. századtól kezd kiépülni, létrehozva a könyvkiadás és kereskedelem exkluzív rendszerét.

Magyarországon száz-százötven év késéssel zajlik le a folyamat. Mindez a történeti fejlődés a könyvhöz való szabad hozzáférés szempontjából azért érdekes, mert egyértelműen kiderül történelmi értelemben: az, hogy a könyvért a végső felhasználó, azaz az olvasó fizet, illetve, hogy egyáltalán fizet, az korántsem egy magától értetődő tény, mint ahogy ezt ma tekintjük.

A nyomtatott könyv a XX. században, a korábbi évszázadokhoz képest óriási példányszámok mellett, ipari készítménnyé vált, a fogyasztói magatartás sokszor dicsért, néha elátkozott ökoszisztémájának egy elemévé redukálódott. A frissen kiadott könyvről, a népszerű vagy más módon értékes szöveges műről kialakult használati képzet ma egyértelműen a vásárlás aktusához kötődik. Ezen a teljesen természetesnek megélt, fogyasztói hagyományra épülő kereskedelmi rendszeren ütött rést az informatika. Megjelent a terjesztői horizonton az ingyenesség derengő hajnala, a maga új fényeivel, sokszínűségével. A személyi számítógép elterjedése, majd alapvető használati tárgyként való tömegesedése nyomán kiderült, hogy a legálisan forgalmazott szöveges kiadvány nemcsak árucikként érheti el az olvasót, hanem térítésmentes szolgáltatásként is. Az elektronikus könyvek, illetve azt megelőzően más digitális text-kreatúrák (CD-DVD-en elérhető művek, hálózaton terjesztett írárok, stb.) nem másként, mint egy formálódó – nagyléptékű állami támogatás folytán – közszolgálati médiacsatorna objektumaiként tagozódnak be a kultúra összetett világába. Létrejöttek a globális és nemzeti szabad elektronikus könyvbázisok, nyílt szöveg-platformok. Az olvasás mindennapjainak háttéréből lefeszlett a pénzszerűség. A nyers anyagiak kényszerűsége az olvasó szempontjából elvesztette jelentőségét. Nagy írók egyszerűen teljes életműveikkel váltak azonnal és ingyenesen elérhetővé. Antik és modern, klasszikus és lektűr, szórakoztató és drámai, vers és próza szabad bőségben sorakozik a virtuális polcokon. A keresőrobotok letapogatják a digitális állványzatok végtelen könyvrakásait, és az

olvasó képernyőjére, kijelzőjére applikálják a megkívánt sorokat, fejezeteket, teljes műveket.

A szabad (free) könyvelést ugyan az utóbbi évtized(ek) vívmányaként értelmezzük, mégis, ha visszatekintünk a könyves múltba, azt kell megállapítanunk, hogy egyáltalán nem új eszme a könyv ingyenes terjesztői (tehát nem könyvtári) szolgáltatása. Sőt, a nyomtatott könyv első évszázadaiban nem is könyvüzletről, hanem nyomdaüzletről beszélhetünk. Valójában a kiadványok megrendelésre készültek, adott témakörben, adott olvasói körnek. Nem üzleti, hanem társadalmi-hatalmi struktúrák statikusan kiépült szervezetein keresztül jutott el a mű az olvasójához (használójához). Elsősorban egyházi függőségű rendszerek látták el az írástudókat, csak fokozatosan alakult ki a világi irodalom publikációs rendszere. Ez a szisztéma is azonban nem a könyveladásra épült, hanem a könyvszponzoráció pilléreire. „XVI—XVIII. századi könyvtermelésünk jelentékeny része a szerzők saját kiadásában, de lehetőleg nem a maguk költségén látott napvilágot. ... A sokszor tetemes költségeket többnyire azok a mecénások teremtték elő, akiknek kilétét maga a címlap, esetleg az előszó árulja el, vagy pedig a könyvet bevezető ajánlás fedi föl”- állapítja meg Gulyás Pál.¹ A tanulmány további részéből jól adatoltan kiderül, hogy a szponzor által finanszírozott könyvből maga a szerző, illetve a támogató kapott jelentős számú példányokat, amelyeket aztán ők terjesztettek. A támogató által természetesen nem kereskedelmi indítatásból, tehát sohasem pénzbeli ellenszolgáltatás fejében, hanem teljes egészében értékalapú ideológiai-művelődési szándékkal. A szerző néha nem kötött áras terméként kísérletet tehetett az értékesítésre, de az ő esetében is inkább a szűk értelmiségi közegben a szellemi teljesítmény elismertetésének mozzanata volt a jellemző, mint a merkantil számítás. Ha mégis kialakult egyfajta értékesítési szándék a szerző, vagy a nyomtatásban közreműködő szakember részéről, gyakran csúfos bukás lett az eredmény. Még olyan értékes művek és kellendő tartalmúak is, mint éppen az első hazánkban nyomtatott magyar nyelvű könyv, az Új Testamentum Sylvester János fordításában és kiadásában, készpénzért nem voltak eladhatók. Maga a nyomdász Abádi Benedek számol be erről levelében, aki a fizetségül kapott példányokkal személyesen házalt, és – mint panaszkodik –, még az útiköltsége sem térült meg. Sylvester János Grammatikája, szintén kellendő kézikönyv a maga korában, szintén csak ajándékként forgott sikeresen, a szerző értékesítési kísérletei kudarcot vallottak. Még a megjelenés után nyolc évvel is az eladásra szánt példányok a sárvári Nádasdy kastély egyik félreeső kamrájában porosodtak.²

A korabeli (1500-1800) példányszámok is tükrözték a nem kereskedelmi felfogásban szerveződő nyomtatást. „A szerzők vagy mecénásaik megrendelésére készült kiadványok még kisebb példányszámban jelentek meg. Ezek vagy 50, vagy 100, vagy legfeljebb 200 példányban készültek. Ez nagyjából megegyezett azzal a

¹ Gulyás Pál: A könyvkiadás Magyarországon a XVI – XVIII. században. In: Magyar Könyvszemle, 1944 (68. évf.) 2-4. sz. 100-133. old.

² Fitz József: A magyar könyv története 1711-ig. Budapest, Magyar Helikon, 1959. 119. old.

példányszámmal, amely Gutenberg korában az ősnymtatványok átlagos mennyisége volt egy-egy kiadvány esetében (100-300). Magyarországon a 17-18. században, sőt a 19. század elején is még mindig ez volt az átlagos példányszám” állapítja meg Kókai György.³ Természetes, hogy ilyen forgalmazási esélyek mellett nem épülhetett ki az a könyves bolthálózat, amely a nyereséges kereskedést lehetővé tehetné volna. A szöveges alkotások azonban így is elérték közönségüket, kifejtették hatásukat, és hozzájárultak ahhoz, hogy, ha lassan is, de mégiscsak kialakuljon egy olyan olvasó réteg, amely már képes volt, és tudott is fizetni a könyvért. Az ingyenesség tehát nem akadály, hanem előidézője volt – sok más társadalmi szempont mellett – a könyvkultúra fejlődésének, az olvasó közönség növekedésének. A könyvvásárlás, tehát a fizetős könyvszisztéma lassú kialakulása, majd egyértelmű térhódítása – mai fejjel így gondolnánk – egyben tartalmi felhígulást is jelenthetett volna. Nem így történt. A vásárlóerő megjelenése nem egy csúcs termék lekoptatását, széthordását eredményezte, hanem éppen a csúcstermék, a szórakoztatásra-ismeretszerzésre egyaránt alkalmas könyvproduktum létrehozását. A nyomtatott kiadvány az ingyenesség, a szellemi direkt árucsere hosszú évszázadai után jutott el az adásvétel összetett ökonómiai pénzügyi rendszerébe, majd ért el a XIX-XX. századi fénykorába.

Az ingyenesség határán: a szerzői előfizetésre alapozott könyvkiadás

„A felvilágosodás kezdetétől az 1848-49-es forradalmi időszakig jelentékenyen fejlődött a magyar olvasóközönség; gyarapodott számszerűen, újabb társadalmi és foglalkozási rétegekkel bővült, jó részének nemesbedett az ízlése, élénkebbé vált az érdeklődése s növekedett az irodalom iránti igényessége is. Kazinczy még amiatt panaszkodott, hogy az írók csak egymás számára írják könyveiket...Ez a lehangoló helyzet az 1840-es évekre minden vonatkozásban gyökeresen megváltozott – állapítja meg Fülöp Géza.⁴ A kulturális fejlődés kibontakozása azonban nem jelentette automatikusan a vásárolt könyvnek, mint kellendő árucikknek a meghonosodását. Különösen igaz ez a szépirodalomra, azon belül is a hazai magyar nyelvű kiadványokra. Egy reformkori könyvkereskedő így vall például könyvkereskedő kollégáiról: *„Vannak olyanok is, kik ha észreveszik, hogy a segéd vagy gyakornok, talán véletlenül, a félretett s porlepte magyar könyvek sorsán szánakozva, azokat nagyobb mozgásba akarná hozni, imígy riasztják azt el szándokától: a magyar könyvkereskedés csak mellékes foglalkozásunk, üzletünk”.⁵* A könyv eladható, helyesebben egyáltalán legyártható terméké válásának bevett módjaként alakult ki a XVIII. század vége felé az előfizetési (idegen szóval:

³ Kókai György: A könyvkereskedelem Magyarországon. Budapest, Balassi Kiadó, 1997. 80., old.

⁴ Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. 140. old.

⁵ A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. Az államalapítástól 1849-ig. Összeáll. Kovács Máté. Budapest, Gondolat Kiadó, 1963. 469. old.

prenumeráció) könyvkiadás gyakorlata. Az író készülő könyvére előfizetéseket gyűjtött annak érdekében, hogy a nyomda (vagy kiadó) számára előzetesen igazolja műve kiadásának jövedelmezőségét. Jókai úgy említi a prenumerációt, mint amely nemcsak egy állapot volt, hanem maga egy egész korszak. Gyakran az előfizetés gyűjtés kényszerét megértő iróniával „tudós koldulásnak” szlogenizálták. Demmel József tanulmánya⁶ összegzi a prenumerációval összefüggő megállapításokat:

„...az előfizetési rendszer célja: a könyvnek üzleti kockázat nélkül való megjelentetése. Ez elsősorban a kiadó érdekeit szolgálta, míg a többi szereplőnek (a szerzőknek, a kiadó és az előfizetők között közvetítő gyűjtőknek és a prenumeránsoknak) kényszerű, sok esetben kellemetlen teher volt.”

Mai szemszögből nézve az előfizetési könyvterjesztés a start-up projektf finanszírozási hálózatépítéssel rokonítható. A Net-en ezek közül a legismertebb a Kickstarter.⁷ Magyar kezdeményezések itt is találhatók, de a hazai iniciátorok előtt nagyobb népszerűséggel bír az Indiegogo⁸ honlap. A jelzett portálokon bemutatott projektek jelentős része könyv, vagy más médiatermék. A folyamat ugyanaz, mint évszázadokkal ezelőtt. Az alkotó, vagy gyakran alkotó csoport, közzéteszi a mű alapgondolatát, esetleg a jelentős részleteket, majd támogatást kér a projekt kibontására, megvalósítására a site látogatóitól. Amennyiben befolyik az előre meghatározott összeg, valóban elindulhat a munka, és létrejöhet a termék. A hasonló magyar portálok (Indulj.Be, Kezdheted) néhány év után bezártak. A közösségi finanszírozás kifejezést természetesen nem használva, de ugyanezt a metódust írja le Trócsányi Zoltán is, ismertetve a prenumeráció lényegét: „A XVIII. század végén és a XIX. század elején, a könyvkiadás — ha nem volt maecenás — a szerző kockázatára, vagy előzetes tájékozódás alapján történt. A hírlapokban jelezték, hirdették, hogy ilyen és ilyen mű van készen kéziratban, kiadásra előkészítve, de csak abban az esetben kerül kinyomtatásra, ha kellőszámú előfizetés érkezik. Elő lehet fizetni táblabírák, tanárok, papok, könyvkötők s egyéb iparosok, vagy ahol éppen találtak ilyenek, könyvkereskedések útján is.”⁹

Az előfizetők gyűjtését tehát nem kizárólag a szerző végezte, hanem az adott lakóhelyen olvasni tudók és szeretők teljes közössége. Tehát a hálózat, a Net, ha nem is elektronikus csatornák birtokában. Az előfizetési biztonsági könyvkiadás egészen a reformkor végéig gyakorlat maradt, csak ezt követően bontakozott ki véglegesen az írói és kiadói professzionalizmus. Ugyan sokan kárhoztatták a könyvvásárlók szerzői-kiadói előfizetési toborzását, ám mégis jó hatvan-hetven évig működőképes konstrukciónak bizonyult a szisztéma. Aki írt, maga kereste az olvasóját. Az író személyisége, szervezői képessége, kapcsolati hálója nagyban

⁶ Demmel József: „...Ösmerem ezt az impertinens akasztófára való publikumot”. A prenumeráció forrásértékének vizsgálata Tompa Mihály kapcsolathálóján keresztül. In: Irodalomtörténeti Közlemények. 2006 (110.évf.) 6. sz. 650-676. old.

⁷ www.kickstarter.com

⁸ www.indiegogo.com

⁹ Trócsányi Zoltán: Előfizetés-gyűjtés – tudós koldulás. In: Magyar Könyvszemle, 1944 (68. évf.) 1.sz. 61-62. old.

hozzájárult ahhoz, hogy egyáltalán közönség elé kerülhetett a kész mű. Mindez tartalom-idegen könyvelemként értékelhető, hiszen a szövegtől elvonatkoztatott szempontok lépnek be az adott text produktum létezésébe. Ez valóban így van (megjegyzendő, ma sincs másképp, hiszen a könyv totálisan ki van téve a marketing befektetés nagyságrendjének), ám sokkal fontosabb, hogy a szerző és az olvasója között az előfizetési rendszerben egyfajta kölcsönös, hosszú távú, emocionális és perszonalizált kapcsolat jön létre. Ezt a kiveszettnek gondolt formát hozzák vissza tulajdonképpen a néhány éve virágba szökkent magyar szerzői web-oldalak. Legtöbbjük többszörös nézettséget produkál, mint a site működtetőjének egyes kötetei.

Az előfizetésre alapozott könyvterjesztés persze nem minden esetben volt sikeres. Nem ritkán kiábrándító eredménytelenség jellemezte az akciókat, még abban az esetben is, ha neves, ismert író művéhez igyekeztek támogatást szerezni. Pálóczi Horváth Ádám így számolt be Kazinczy Ferenc egyik regényfeldolgozása (Bácsmegyeinek öszveszedett levelei) kollektálásának kudarcáról: *"Románodra én hirtelen Praenumeránsokat nem kapok, hanem minekelőtte kapnék, imé egynéhányra meg-küldöm a pénzt előre ... kapok-e tsak egyet is, nem tudom: mind az által számomra huszat nyomtattass ... igaz, hogy nálunk magyarok laknak, de nem tudom mi által úgy meg vagynak igézve, hogy ha a könyvekről való tudósításokat mutatom, és javasolom nekik: többnyire tsak mosolygással felelnek - pénzzel senki sem kínál."*¹⁰

Az idézett részből egyértelműen kiderül, hogy az előfizetők nem kizárólag maguknak, hanem eleve más olvasóknak is vásároltak a választott műből ajándékozási vagy egyszerűen szívességi szándékkal. Maguk az irodalombarátok, nyelvrajongók terjesztették a könyvet, nem a kereskedők. Ez a mozzanat talán a könyvüzlet csírájának és nem betetőzésének tűnik, ám mégis elgondolkodtató szemléleti kezdet. Olyan originalitás, amelynek kiveszése nyomán keletkezett veszteségeket még nem mérte fel az irodalom- és könyvkutatás. A szöveges alkotás, mint kereskedelmi értelemben is kézműves termék, az egykori virágzása után két-háromszáz évig, egészen napjainkig, kihasználatlan művelődési potenciált jelentett és jelent. Talán a self-publishing, az informatikai alapokon ön-menedzselt szerzői kiadás ismét felszínre hozhatja a nem kereskedelmi, hanem közlő-lejegyző mentalitású, kis közösségre tervezett műveket, legyenek azok tanulmányok, fordítások, átdolgozások, vagy eredeti-kísérleti írások. Apponyi Albert szavai iránymutatóak lehetnek ebben a tárgykörben is: *„Tapasztalataim alapján az a meggyőződés alakul ki bennem hosszú életem folyamán, hogy egészségesnek csak azt a kort lehet nevezni, amelyben az érték érvényesül. Ma azonban gyakran értéknek tartják azt, ami érvényesül."*¹¹ Ha az általánosabb kifejezés, a "kor" helyére, a „könyv” kifejezést

¹⁰ Kulcsár Adorján: Olvasóközönségünk 1800 táján. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1943. 6. old.

¹¹ Kerekesházy József: Apponyi. Budapest, Singer és Wolfner, 1943. 280. old.

tesszük, talán ma is meggondolandó tanulságot rejtenek a közel száz éves mondatok.

A nyomtatott könyv ingyenes periódusa után: kiadói üzlet könyvüzlet helyett

A XVIII. századra – ez az időhatárolás csak nagyságrendileg tekinthető, és nem pontosan igaz minden földrészre (azon belül országokra) és minden tartalomra együttesen – megértek társadalmilag és kulturálisan a feltételek ahhoz, hogy a könyvkörnyezet átalakuljon. Magasabb példányszámokra, differenciáltabb témaválasztásra (világiasodás) léptek fel igények. Az ön-szervezésű publikálást fokozatosan kezdte felváltani egy könyv-közvetítő szolgáltatás: a kiadói cég-organizáció. Monok István így írja le a helyzetet¹²: *„A könyvkiadás azonban üzletként keletkezett, és egyre inkább azzá is vált. A nyugati keresztény kulturális kör az, ahol a könyvkiadói szakmák tagjai nagyon gyorsan, egy negyed évszázad alatt olyan társadalmi csoportot alkottak, amelynek anyagi érdekei garantálták azt, hogy a területen ők maguk fogják az újításokat bevezetni, finanszírozni, és az innovatív megoldásokhoz az alkotókat toborozni.”*

A XX. századra az ingyenes könyvforgalmazás a perifériára szorult. A könyv kiadásának és kereskedelmének professzionalizálódása az eladhatóság irányába sablonizálta a terjesztést. Az olvasó egyben vásárlóvá is vált. Stabil fizetőképes erőt edukált a kiadói adminisztráció a könyvbarátokból. Ezt jól szemlélteti talán a négyszáz évvel ezelőtti és a mai árak összevetése, még akkor is, ha nyilván az ilyen jellegű adatelemzések csak gondolatébresztő kísérletezések lehetnek, nem tantételszerű megállapításokhoz vezető módszertanok.

Fitz József ismerteti¹³ a XVI. – XVII. századi kereskedelmi becsléseket: *„Valaki jól megebédelhetett 6-8 fillérért, míg a nem túl vastag nyolcadrétű könyv ennek tízszeresébe került, a nagyfóliós Corpus Jurisért pedig több mint 2 hónap ebédjeinek árát kellett megadnia. A könyvben gazdagoknak való mulatságot láttak.”*

Érdekes talán játszani a korabeli és a mai számokkal, keresve a művelődés társadalmi gyakorlatának ökonómiai történetét. Kezdjük egy profánnak tűnő, de mégis egyszerű és könnyen számszerűsíthető példával. Ha a „betevő falatot” tekintjük a könyvár viszonyítási alapjának, mint Fitz József tette, kiindulhatunk abból, hogy ma a közétkeztetésben (városi és községi önkormányzati rendeletekben tallózva) a nyersanyagnorma egy ebédre számítva (ÁFÁ-val) együtt nagyságrendileg 2017-ben 4-500 Ft. Ebből az jön ki végeredményként, hogy ennek tízszerese, azaz 4-5 ezer forint lehet egy használati, tehát nem reprezentatív könyv ára a mai

¹² Monok István: Kulturális digitalizálás. A könyvnyomtatás ígéret volt – és az internet? In: Könyvtári Figyelő 2017 (63. évf.) 1. sz. 36-42 old.

¹³ Fitz József: A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. II. A reformáció korában. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 87. old.

feltételek között, amennyiben a négyszáz évvel ezelőtti viszonyokat tekintjük irányadónak. (Egy szerény ebéd árának tízszerese a kiadvány ára.) Ez majdhogynem stimmel is, talán egy kicsivel olcsóbbak most átlagban a nagy példányszámú kiadványok. Azt látjuk tehát, természetesen becsült és nem egzakt számítások alapján, hogy a könyv értékviszonyai – nagyságrendileg – az alapvető közszükségleti cikkek viszonyrendszerében nem változott jelentősen a könyvnyomtatás ötszáz évnél hosszabb időtartalma alatt. Hogy is vélekedett erről a könyvárázási metódusról Fitz József, mint az előzőekben idéztük? *„A könyvben gazdagoknak való mulatságot láttak.”*

Más összehasonlításokat is végeztem, elsősorban Monok István korabeli könyvjegyzékeket bemutató tanulmánya alapján¹⁴. Az arányok még nyomasztóbbak. Az jön ki például az ősnymtatványok és a kéziratos kódexek közös korából (1455-1500) összehasonlított számsorokból, hogy – maradva az akkori ár szóródásnál – ma nagyságrendileg 100 forint körül kellene lennie egy kiadványnak. Ez a nyers tényyszerűség az olvasó szempontjából nem előnyös, hiszen kizárja őt az évszázados technikai fejlődés vívmányainak eléréséből. Nem lehet kárhoztatni az olvasót, ha a számára hátrányos ár-érték viszonyra válaszul – amint megteremtődött rá a lehetőség – egyre inkább a digitális tartalom felé tájékozódik, keresve a költségkímélőbb megoldásokat, egészen a legális ingyenességig.

¹⁴ Madas Edit – Monok István: A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig. Budapest, Balassi Kiadó, 2003. 27. old.

